

Nina Arsić, MA,
student doktorskih studija na Pravnom Fakultetu u Novom Sadu,
na katedri za Javno pravo; saradnik u nastavi na Visokoj poslovnoj školi
strukovnih studija u Novom Sadu

JAVNO SLUŠANJE*

SAŽETAK: Najveći broj savremenih demokratskih država prepoznaje princip sudelovanja građana u odlučivanju u javnim poslovima kao temelj na kojem počiva zajednica. U ustavima se proklamuje načelo da su građani nosioci suvereniteta, a danas je dobro poznato da je demokratija i nastala sa ciljem da se iz društva odagna nevidljiva moć i ustanovi vladavina čije je delovanje javno. Ako prihvatimo da je demokratija skup pravila koja utvrđuju, ko je i na osnovu kojih procedura ovlašćen da donosi kolektivne odluke, namera autora je da predoči jednu od procedura koja po kapacitetima pretenduje na mogućnost da jedno društvo okarakterise kao demokratsko. U radu će se analizirati normativni okvir javnog slušanja, kao oblika javne rasprave u okviru zakonodavnog postupka u Republici Srbiji.

Gljučne reči: neposredno učešće građana u odlučivanju o javnim poslovima, javna rasprava, javno slušanje, zakonodavni postupak

1. NEPOSREDNO UČEŠĆE GRAĐANA U ODLUČIVANJU O JAVNIM POSLOVIMA – OSNOVNI OBLICI

Učešće u odlučivanju o javnim poslovima predstavlja jedan od načina ostvarivanja suverenosti građana. I međunarodnim i unutrašnjim pravom garantuje se pravo građana na učešće, odnosno sudelovanje u vršenju javnih

---

* Rad primljen: 17. 01. 2012. godine.

poslova. Na međunarodnom nivou ovo pravo je garantovano Paktom o građanskim i političkim pravima (čl. 25 st. 1) dok se u unutrašnjem pravu ovo pravo garantuje Ustavom Republike Srbije (čl. 2. st. 1), u kojem se potencira da su građani nosioci suverenosti, kao i oblici praktičnog ostvarivanja principa narodne suverenosti. Pored neposrednih oblika odlučivanja, referendumima i narodne inicijative, građani svoju suverenost realizuju i preko predstavnika koje biraju na fer, demokratskim i neposrednim izborima (čl. 2. st. 1). Pored načelne ustavne garancije da su građani nosioci suverenosti, ustavotvorac je u delu u kojem garantuje individualna prava građana, eksplicitno garantovao pravo građana na učešće u upravljanju javnim poslovima (čl. 53). Iako je ova ustavna norma opšteg karaktera, a garancija opšta, te je teško očekivati da ona može biti neposredno primenjena na osnovu samog Ustava bez zakona koji će bliže regulisati način ostvarivanja ovog prava, i dalje je ovo ustavno rešenje bolje od načina na koji je ovo pitanje regulisano Ustavom Crne Gore.¹

1.1. Narodna inicijativa

Narodna inicijativa je oblik direktnog učešća građana u fazi pokretanja postupka odlučivanja, a realizuje se kroz dva oblika, neformalni oblik i formalni oblik. U neformalnom vidu ostvaruje se kroz pravo građana na obraćanje organima državne vlasti (peticije, predlozi, kritike), kao njihovo individualno pravo ali i kao njihovo kolektivno pravo (čl. 56. st. 1. Ustava Srbije), ali se za državne organe takvom aktivnošću građana ne stvara obaveza pokretanja postupaka niti započinje automatski postupak odlučivanja u nadležnim organima. Narodna inicijativa u formalnom obliku garantovana je Ustavom Srbije kroz postupke:

- zakonodavne inicijative – pravo da predlažu zakone (čl. 107. st. 1);
- ustavna inicijativa – pravo da predlože reviziju Ustava (čl. 203. st. 1);
- zahtev za raspisivanje referendumima (čl. 108. st. 1).²

---

¹ Ustav Crne Gore čl. 2. st. 2. garantuje pravo građana na učestvovanje u vršenju javnih poslova kao i oblike ostvarivanja ovog prava. Međutim, odredbe o neposrednom učešću građana u javnim poslovima su restriktivne, jer među onim odredbama kojima se garantuju individualna prava, osim odredbe koja garantuje pravo na obraćanje organima vlasti (čl. 57), ne postoji odredba o eksplicitnom garantovanju prava građana na učešće u odlučivanju u poslovima javne vlasti.

² Ustav Crne Gore čl. 93. st. 1. je oblik formalne narodne inicijative uredio restriktivnije, jer je pravo predlaganja zakona rezervisao samo za Vladu i poslanike dok građani imaju samo pravo da preko svojih poslanika, predlogom podržanim od strane najmanje 6.000 potpisa birača, podnesu predlog zakona.

1.2. Referendum

Referendum – oblik neposrednog učešća građana u odlučivanju prilikom donošenja odluka, jedan je od najpogodnijih instrumenata za dopunjavanje oblika posredne demokratije.³

Ustav Srbije (čl. 108) garantuje referendum kao oblik neposrednog sude-lovanja u javnim poslovima i postavlja stroge uslove za validnost predloga za raspisivanje republičkog referenduma, a neka pitanja iz domena nadležnosti skupštine taksativno isključuje iz mogućnosti da budu predmet republičkog referenduma (čl. 108. st. 2):

- obaveze koje proizilaze iz međunarodnih ugovora;
- zakoni koji regulišu ljudska i manjinska prava i slobode;
- poreski i finansijski zakoni, budžet i završni račun;
- odluka o proglašenju uvođenja vanrednog stanja;
- odlučivanje o amnestiji;
- pitanja iz domena izbornih nadležnosti Skupštine.⁴

1.3. Javna rasprava – pojam i oblici

Javna rasprava je, najopštije rečeno, jedan vid učešća građana i najšire javnosti u odlučivanju o javnim poslovima.⁵ S obzirom da postoji više oblika javne rasprave, potrebno je napraviti distinkciju i utvrditi šta se podrazumeva pod najširim oblikom javne rasprave, a šta pod najužim oblikom. Kada je u društvu potrebno i poželjno čuti mišljenje najšire javnosti, o nekom pitanju posebno važnom za državu, društvo, lokalnu zajednicu i same građane, organi državne vlasti mogu organizovati javnu raspravu (parlament, odnosno predstavničko telo regionalne ili lokalne vlasti). U užem smislu, pod javnom raspravom se podrazumeva poseban način rada parlamenta, odnosno njegovih radnih tela. I javne rasprave koje organizuje parlament mogu imati više oblika. Postoje javne rasprave u zakonodavnom postupku i javne rasprave van njega, kao modus ostvarivanja drugih funkcija parlamenta. Poznate su javne rasprave

³ Referendum može biti savetodavni, obavezni, prethodni, naknadni, fakultativni, a mogućnost građana na odlučivanje je najveća kada se raspisuje naknadni referendum dok je najmanja kao savetodavni.

⁴ Ustav Crne Gore ne predviđa nikakva ograničenja za raspisivanje državnog referenduma, te je predmet državnog referenduma moguće da budu npr. i obaveze koje proizilaze iz potvrđenih međunarodnih ugovora, što je u koliziji sa Ustavnim normama o statusu potvrđenih međunarodnih ugovora u tom istom Ustavu (čl. 82, 93, 157. Ustava Crne Gore).

⁵ Pajvančić, M.; *Javna rasprava – oblik neposrednog učešća građana u zakonodavnom procesu (organizovanje i vođenje)*.

kojima je cilj da parlamentarci steknu (dobiju) stručne informacije, ili budu upućeni u alternativne predloge građana (najšire javnosti) o zakonu, meri ili strategiji, ali i o političkim prilikama koje parlament kreira svojim odlukama. Poseban vid javne rasprave je organizovanje parlamentarnih saslušanja (parlamentarne istrage), koje predstavljaju instrument realizacije kontrolne funkcije parlamenta. Cilj ovakvih istraga je kontrola rada organa državne uprave, ministarstava, organizacija i drugih tela kojima je povereno vršenje javnih ovlašćenja. Akcenat u ovom rukopisu je na raspravi u okviru zakonodavnog postupka, koju zovemo javno slušanje. U svakodnevnom diskursu česta je pogrešna upotreba ovog termina jer se ne pravi precizno razlikovanje javnog slušanja kao posebnog oblika rada parlamenta u zakonodavnom postupku, od javnog saslušanja kao načina ostvarivanja kontrolne funkcije parlamenta.

2. PREDNOSTI I NEDOSTACI JAVNIH RASPRAVA

Moderna politička zajednica počiva na načelu suvereniteta gde vlast potiče od građana. Načini na koje građani participiraju u vršenju vlasti su referendum i narodna inicijativa, kao neposredni oblici i posredan oblik gde građani participiraju u javnim poslovima putem svojih slobodno izabranih predstavnika u predstavničko telo. Iako je danas gotovo nesporno da su ovi principi temelj moderne države, sporno je učešće najšire javnosti u zakonodavnom procesu. Problem bi se mogao predstaviti kroz dilemu kako napraviti ravnotežu i zadovoljiti dva jednako bitna zahteva u modernoj državi: uključivanja građana i najšire javnosti u zakonodavni postupak, sa jedne strane, i potrebe za efikasnim zakonodavnim aparatom, sa druge strane. Pojam *za sebe* i *po sebi* je pitanje koje se tiče stvarnog dometa *vox populi*-a onda kada je ono faktički uključeno u zakonodavni postupak. Odgovor na ovo pitanje bi se pre mogao pronaći izvan sfere prava i potražiti u sferi politike i dileme koliko je zaista zakonodavni organ stvaralac zakona, a koliko su to neki drugi subjekti.

Prednosti organizovanja javne rasprave u zakonodavnom postupku su mnoge, najpre, uključivanje građana u zakonodavni postupak istom pribavlja legitimitet, osim ukoliko je uključivanje građana proceduralni akt kome je svrha upodobljavanje formalizovanom postupku. Javne rasprave podstiču aktivaciju građana u oblikovanju političkog života, što je jedno od suštinskih karakteristika participativne demokratije. Otvaranjem skupštinskih vrata najširoj javnosti i davanjem mogućnosti da se utiče na predlog zakona, jača u građanima poljuljano poverenje u institucije sistema. Na taj način se makar malo čini odskok u odnosu na Urlih Bekov način poimanja današnje moderne, kao društva koje simultano proizvodi i troši rizike, a pasivizira aspekt promi-

šljanja u čoveku do te mere da se nedvosmisleno veruje ekspertima sistema, odnosno institucijama iza kojih oni stoje. Uključivanjem pojedinaca u zakonodavni postupak vraćamo se na izvorni postulat konstitucionalne države, da suverenost potiče od građana, a minimalna definicija demokratije kao skupa pravila o tome ko i po kojoj proceduri donosi odluke snabdeva se kapacitetom da zakonodavnoj proceduri pribavlja demokratski legitimitet.

Kao i za svaku pojavu u društvu, tako se i za organizovanje javnih rasprava mogu pronaći suštinski nedostaci. Ukoliko je parlamentu ustavom, zakonom ili poslovnikom propisana obaveza da u okviru zakonodavnog postupka organizuje javnu raspravu, tada se javnoj raspravi oduzima demokratski kvalitet jer predstavlja proceduru koju je potrebno ispoštovati, a građanin se kao nosilac suverenosti pretvara u aktera legitimiranja postupka. Ukoliko građani svoje predloge ne vide u konačnim zakonima koji su stupili na snagu, a učestvovali su u postupku, sumnja u efekte javne rasprave se povećava. Socijalni kapital koji je danas nužnost uspešnog društvenog života reflektuje se i u ovoj proceduri, jer se kao stručnjaci, eksperti i učesnici vrlo često pozivaju upravo oni koji imaju najveću društvenu moć.

Vrlo često se razlozi za nedostatke neke pojave u društvu, pa i u demokratskoj proceduri kakva je po svojoj definiciji javna rasprava, mogu pronaći u pogrešno postavljenim ciljevima, lošem organizovanju i nerazumevanju smisla nekog instituta.

3. JAVNA RASPRAVA – JAVNO SLUŠANJE U REPUBLICI SRBIJI

Zakonodavni postupak u Srbiji regulišu Ustav, Zakon o Narodnoj skupštini i Poslovnik Narodne skupštine. Institucionalni i normativni okvir javne rasprave u zakonodavnom postupku u Srbiji utvrđen je zakonom i poslovnikom Skupštine Srbije. Javna rasprava u zakonodavnom postupku nije obaveza već mogućnost koju odbori Skupštine Srbije mogu koristiti kao oblik svog rada.⁶ Cilj organizovanja javne rasprave (javnog slušanja) u zakonodavnom postupku je „pribavljanje informacija, odnosno stručnih mišljenja o predlogu akta, razjašnjenja pitanja značajnih za pripremu predloga akta ili drugog pitanja koje je u nadležnosti odbora, kao i radi praćenja sprovođenja i primene zakona, odnosno ostvarivanja kontrolne funkcije Narodne skupštine”.⁷ Analizirajući napred navedene odredbe možemo zaključiti da se javna slušanja kao poseban vid javnih rasprava mogu organizovati u okviru zakonodavnog postupka, kao i radi ostvarivanja kontrolne i konsultativne funkcije parlamenta.

⁶ Čl. 83. i 84. Poslovnika Skupštine Srbije.

⁷ Član 83. Poslovnika Skupštine Srbije.

3.1. Nadležnost za organizovanje javnih slušanja

Javnu raspravu (javno slušanje) u zakonodavnom postupku organizuju odbori kao radna tela Skupštine (čl. 83. Poslovnika Skupštine Srbije).⁸ Za razliku od nekih komparativnih rešenja koja predviđaju ustavom, zakonom ili poslovníkom propisanu obavezu organizovanja javnih rasprava u okviru zakonodavnog postupka, organizovanje javne rasprave u zakonodavnom postupku u našem pravnom sistemu ne predstavlja obavezu već mogućnost, propisanu poslovníkom, koju odbori skupštine mogu koristiti kao oblik svog rada. Organizovanje javnog slušanja u zakonodavnom postupku je u nadležnosti odbora Skupštine Srbije. Organizovanje javnih slušanja nije obaveza već jedna od mogućnosti neposrednog uključivanja građana u zakonodavni postupak koja odborima stoji na raspolaganju. Predlog za organizovanje javnog slušanja može da podnese svaki član odbora, koja su Zakonom i poslovníkom definisana kao stalna radna tela narodne skupštine. Suštinski nedostatak poslovnika predstavlja izostanak kriterijuma kojima bi se odbor rukovodio prilikom odlučivanja o potrebi i celishodnosti organizovanja javne rasprave u zakonodavnom postupku, što ovu najpre demokratsku proceduru slabi i procenu o potrebi prepušta provizornosti. Predlog za organizovanje javnog slušanja može podneti svaki član odbora, a predlog mora sadržavati temu javnog slušanja i spisak lica koja bi bila pozvana.⁹

Nedostatak poslovníčkih odredbi koje bi bliže regulisale organizovanje javne rasprave u zakonodavnom postupku, upućuju na shodnu primenu opštih pravila poslovnika koja se odnose na rad odbora. S obzirom da se cilj odnosno svrha organizovanja javnih slušanja može razlikovati, u zavisnosti od toga da li se javnost želi informisati o predlogu zakona i rešenja koje on sadrži ili zbog pribavljanja mišljenja, stavova, sugestija i predloga građana o rešenjima sadržanim u predlogu zakona, pre bilo kakvih organizacionih aktivnosti potrebno je opredeliti se, jer opredeljenje čini mogućim jasno profilisanje ciljeva i toka javnog slušanja. Bez obzira na nesumnjivo demokratski kapacitet ovog instituta, organizovanje javnih slušanja nije uvek moguće, utilitarno, niti potrebno. Ona javna slušanja koja se organizuju o predlozima zakona čija se rešenja neposrednije odnose na živote građana, na njihova prava i potrebe, imaju

---

⁸ Komparativna praksa pokazuje da nisu samo odbori kao radna tela Parlamenta u mogućnosti da organizuju javna slušanja, već se ta mogućnost eksplicitno garantuje i pododborima i radnim telima. S obzirom da se u našem normativnom okviru ne nalaze norme kojima se ovo pitanje reguliše, može se zaključiti da je ova mogućnost data i pododborima u Skupštini Srbije, kada za tim u njima postoji potreba.

⁹ Čl. 84. st. 1. i 2. Poslovnika Skupštine Srbije.

veće šanse za uspeh.¹⁰ U odnosu na sve iznete poteškoće i zamke prilikom organizovanja javnih slušanja, zaista se uviđa potreba za poslovnim normama kojima bi se detaljnije uredio ovaj deo zakonodavnog postupka.

3.2. Učesnici u postupku javnog slušanja i organizovanje postupka

Lista subjekata koje bi odbor trebalo da pozove da učestvuju u javnom slušanju sastavlja se u odboru koji organizuje javno slušanje. Predlog liste učesnika uključuje nekoliko ciljnih grupa, eksperte, stručnjake, predstavnike Vlade, ministarstava, predstavnike civilnog društva, predstavnike međunarodnih organizacija koji mogu informisati parlamentarce o izveštajima iz „senke” i druga lica kada je to potrebno. Iako se u našem poslovniku ne spominje na koji način se formira lista subjekata koji će biti pozvani na javno slušanje, praksa je takvog karaktera da svaki odbor obrazuje određenu „bazu podataka” o subjektima koji prate određenu oblast, te se sa te liste subjekti pozivaju, kako za potrebe javnih slušanja tako i za druge zajedničke aktivnosti kojima bi se unapredio zakonodavni proces. Iako se u članu koji se tiče organizovanja javnih slušanja ne spominju „druga lica” čije je prisustvo od značaja za temu slušanja, odgovor na ovo pitanje se može implicitno dati na osnovu čl. 74. Poslovnika Skupštine Srbije o tome ko može prisustvovati sednici obora.¹¹ I pored toga što je javno slušanje etapa odnosno deo zakonodavnog postupka koji odborima stoji na raspolaganju, osnovna karakteristika javnih slušanja je odsustvo mogućnosti učesnika javnog slušanja da glasaju u toku rada odbora kao i o predlogu zakona. U proces organizovanja javnog slušanja uključen je i predsednik Skupštine Srbije koji se obaveštava o pozitivnoj odluci da se pristupi organizovanju javnog slušanja. Predsednik odbora koji organizuje slušanje je ujedno i moderator, koji, osim što poziva sva lica na slušanje, rukovodi sednicom, a nakon javnog slušanja dostavlja informaciju o javnom slušanju predsedniku Skupštine, članovima odbora i učesnicima javnog slušanja.¹²

---

¹⁰ Oni zakoni koji se tiču matematičkih, finansijskih ili drugih oblasti nisu pogodni da se o njima putem javnih slušanja dobiju tražene informacije ili konsultuju stručnjaci.

¹¹ Čl. 74. Poslovnika Skupštine Srbije, „sednici odbora može da učestvuje u radu, bez prava odlučivanja, i narodni poslanik koji nije član odbora, osim ako ovim poslovnikom nije drugačije uređeno. Kada se na sednici odbora razmatraju predlozi zakona i amandmani na predloge zakona, na sednicu se pozivaju i njihovi podnosioci, odnosno njihovi ovlašćeni predstavnici. U radu odbora učestvuju predstavnici i poverenici Vlade. Kada se na sednici razmatraju izveštaji, inicijative i pitanja iz nadležnosti državnih organa, organizacija i tela na sednicu se pozivaju i njihovi predstavnici. U radu odbora mogu, po pozivu da učestvuju i naučnici i stručnjaci”.

¹² Čl. 84. st. 8. Poslovnika Skupštine Srbije, „nakon javnog slušanja, predsednik odbora dostavlja informaciju o javnom slušanju predsedniku narodne Skupštine, članovima odbora i učesnicima javnog slušanja. Informacija sadrži imena učesnika na javnom slušanju, kratak pregled izlaganja, stavova i predloga iznetih na javnom slušanju”.

Kako Poslovnik Skupštine Srbije ne reguliše posebno način pripreme javne rasprave o predlogu zakona niti posebno propisuje obavezu da se o održavanju javne rasprave obavesti javnost, na ova pitanja se u tom slučaju analogno i shodno primenjuju:

- opšte odredbe poslovnika koje regulišu pripremu i sazivanje i rad na sednici odbora (čl. 70–82);
- opšte odredbe koje se odnose na obaveštavanje javnosti o radu Skupštine Srbije i njenih radnih tela (čl. 254–260).

3.3. Postupanje nakon održane javne rasprave o predlogu zakona

Završavanje javne rasprave ne predstavlja ujedno i kraj procesa koji se vezuje uz smisao koji se daje ovoj demokratskoj proceduri. Ukoliko se želi izbeći validnost ocene kritičara javne rasprave, koji ističu da se javne rasprave vrlo često organizuju kako bi legitimirale postupak i prividno stvorile utisak angažovanja instrumenata participativne demokratije, potrebno je ozbiljno pristupiti mišljenjima, kritikama, sugestijama i predlozima iznetim od strane učesnika u javnoj raspravi. Svrha javne rasprave je unapređenje zakonskih rešenja i upoznavanje sa alternativnim predlozima, te se od parlamentaraca očekuje korišćenje svih raspoloživih mehanizama parlamentarnog života.

Kako ne postoji obaveza inkorporiranja iznetih sugestija, predloga i mišljenja u predlog zakona, niti pak usvajanja „model” zakona iznetih od strane aktera civilnog društva, krajnji dometi i efekti javne rasprave mogu se videti nakon svakog pojedinačnog, konačno usvojenog teksta zakona. Ne samo da se aktivnosti parlamentaraca ne završavaju nakon održane javne rasprave već se oblikuju u drugačiji proces, tako se ni aktivnosti predstavnika građanskog društva ne završavaju nakon javne rasprave. Period nakon održane javne rasprave predstavlja drugu fazu aktivnosti predstavnika građanskog društva, koja takođe može doprineti aktivnom sudelovanju u izradi teksta konačnog zakona. Aktivnosti kojima se treba posvetiti su obaveštavanje javnosti o sadržaju predloga zakona, o iznetim sugestijama i mišljenjima, pritisci na Skupštinu i poslanike u vezi sa izradom zakona i inkorporiranjem iznetih sugestija u sam tekst zakona, obaveštavanje medija, monitoring samog zakonodavnog postupka, kao i aktivnosti na izradi sopstvenih izveštaja.

4. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Javne rasprave o predlogu zakona nisu samo značajne sa aspekta neposrednog uključivanja građana u zakonodavni postupak, već i po tome što predstavljaju značajan element izgradnje demokratije. Ne pretendujući da osporim prednosti ili nedostatke koje ih karakterišu, smatram da predstavljaju vrlo značajan oblik neposredne participacije građana u vršenju javnih poslova. Uz određene normativne propuste u Zakonu o Skupštini Republike Srbije i Poslovniku Skupštine Srbije, sama mogućnost da javne rasprave (javna slušanja) budu organizovane kao deo zakonodavnog postupka, predstavlja značajan činilac u razvoju srpskog društva kao potencijalno „demokratskijeg”. U državama tranzicionog karaktera, u koje nesumnjivo spada i Srbija, potrebno je pronaći ravnotežu i zadovoljiti oba podjednako važna zahteva, neposrednog uključivanja građana u zakonodavni postupak i zahtev za efikasnim sistemom koji će biti spreman da prati dinamiku savremenog života. Izlaz iz ovog potencijalno teškog odabira mogao bi se naći kroz svest samih aktera koji učestvuju u kreiranju zakona, da postoje teme, oblasti i onaj delikatan set pitanja gde je prosto nužno uključiti javnost u postupak izrade zakona, a da se na taj način sprečava eventualno naknadno eskaliranje sukoba i problema onda kada je te iste norme potrebno primeniti i poštovati.

LITERATURA

- Bobio, N., *Budućnost demokratije. Odbrana pravila igre*, Beograd, „Filip Višnjić”, 1990.
- Međunarodni Pakt o građanskim i političkim pravima
- Pajvančić, M., *Parlamentarno pravo*, Beograd, Fondacija „Konrad Adenauer” 2008.
- Pajvančić, M., *Javna rasprava – oblik neposrednog učešća građana u zakonodavnom procesu*, Skupština Crne Gore i misija OEBS-a u Crnoj Gori, Crna Gora 01. 11. 2010.
- Pajvančić, M., *Komentar Ustava Republike Srbije*, Beograd, Fondacija „Konrad Adenauer” 2009.
- Poslovnik Narodne Skupštine (*Sl. glasnik* 52/10)
- Poslovnik Skupštine Crne Gore (*Sl. CG* br. 7/2010)
- Ustav Srbije (*Sl. glasnik* br. 98/2006)
- Ustav Crne Gore (*Sl. CG* br. 1/2007)
- Zakon o Narodnoj Skupštini Srbije (*Sl. glasnik RS*, br. 9/10)